

HİCİV (الهجو)

Bir kişi, kurum veya toplumu
alaylı tarzda eleştirme
ve eleştiri metninin oluşturduğu
edebî tür.

Kelimenin kökü olan *hecv* veya *hicâ* sözlükte “bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek” anlamına gelir (*Lisânü'l-‘Arab*, “hcv” md.). Arap edebiyatında hiciv karışılığında *hicâ* terimi kullanılmakta, hiciv türü şiire *ühcüvve*, *ühciyye* (çoğulu *ehâcî*), karşılıklı hiciv söylemeye *mühâcât*, *tehâcî*, bir şiir parçasında hiciv özelliği bulmaya *ihcâ* denmektedir. Türk edebiyatında genel olarak hiciv, halk edebiyatında *taşlama*, çağdaş Türk edebiyatında ise *yer-gi* kelimeleri kullanılır. Bu türde yazılmış eserlere de *hicviyye* adı verilir.

Hiciv en eski şiir türlerinden biridir. Batı edebiyatlarının kaynağı olan eski Yunan ve Latin şiirinde destanlardan başlayarak pek çok manzum metin içinde yer yer hiciv (satire) özelliği taşıyan parçalar bulunmaktadır. Eski Yunan’da hiciv şairi olarak bilinen ilk isim Archiloküs’tür (ö. m.ö. 635). Hicvin daha yaygın bir tür olarak bilindiği Roma’da ise Lucilius (ö. m.ö. 103), Horatius (ö. m.ö. 9) ve Juvenalis (II. yüzyıl) büyük hiciv şairleri olarak ün yapmışlardır.

Batı geleneğinde hiciv genellikle çirkin, yanlış ve gülünç âdetlerin ve hadiselerin mahiyetini zarafet ve maharetle ortaya koymak olarak anlaşılmış ve böylece hiciv edebî bir tür olmanın yanında sosyal bir fonksiyon da yüklenmiştir. Doğu edebiyatlarında ise sosyal karakteri genellikle bulunmayan hiciv, daha ziyade gerçek kişilerin yerilmesine dayandığından şahsî kinlerin ortaya döküldüğü bir tür olarak görülür ve çok defa müstehcen ve küfür-lü hicivler akla gelir. XIX. yüzyılın sonuna doğru yayımlanan Türkçe antoloji ve teorik edebiyat kitaplarının çoğunda hiciv türü anlatılırken hicvin bu özelliğine dikkat çekilerek örnek verilmekten kaçınılmıştır. Bu özellikleri sebebiyle hiciv yazar şairler bu tür şiirlerinde çok defa mahlas kullanmamış ve bunları divanlarına almamışlardır.

Hicve konu olan kişi veya kurum geleceklerle yahut daha başka bir şekilde koruma altında bulunur. Bu koruma hiciv sayesinde aşılır, bu ise hicvi daha da güç-

lendirir. Totaliter rejimlerde ve istibdat dönemlerinde hiciv hayvan hikâyeleri veya herhangi bir alegori arkasına sığınır.

Hiciv yazarının (heccâv) amacı toplum veya kurumlardaki aksaklıkları, haksızlıkları, çarpıklıkları, insanın hoş gitmeyen yönlerini alaya alarak yermektir. Hicvin oluşması için mizah, mübalağa ve kötüleme unsurlarının aynı hedefe yönelmesi gerekir. Bundan dolayı hiciv ve mizah birbirine karışabilir. Nitekim bu tür metinlerin toplandığı antolojilerde her iki türden örnekler bulunduğu gibi karikatür ve mizah dergilerinin çoğunda hicivler de yer almaktadır. İkisi arasındaki en önemli fark, mizahta sadece güldürme amacının olması ve tamamen uydurulmuş olaylara (kurgu) dayanabilmesine karşılık hicvin az veya çok gerçeği yansıtmasıdır. Mizahta genel konular işlendiği halde hicivde sosyal bir konu veya toplumu ilgilendiren bir mesele yahut çoğunluğun tanıdığı gerçek kişilerin hedef alınması esastır.

Bu türün ikinci unsuru olan mübalağa, hicvedilecek konunun veya kişinin esasen mevcut bir kusur yahut zaafının abartılarak gülünçleştirilmesidir. Üçüncü unsur olan kötüleme ise tenkidin daha aşırı bir şeklidir. Bu bakımdan hiciv medhin karıştıdır ve dar anlamda zem ile eş anlamıdır. Hiciv yazarı konusuna çok defa merhametle değil nefretle bakar; amacı yalamak, yıkmak, yok etmektir. Hicve halk edebiyatında taşlama denilmesi, *Sihâm-ı Kazâ*, *Sihâm-ı İlham* gibi hiciv eserlerinin adındaki ok (sihâm) kavramı, Batı ve Türk karikatüründe hicvin ok veya taş atan insanla sembolize edilmesi aynı düşüncenin ürünüdür.

Hiciv türünde bir eserin edebî değeri olması için zekâ ve nükte unsuru taşıması, zarif ve ince çağrışımlara açılması, mecaz, teşbih, istiare, mübalağa, hüsn-i ta’lîl, tecâhül-i ârif gibi edebî sanatları ihtiva etmesi gerekir. Bununla beraber özellikle kişileri hedef alan hicivlerde sempati ve şaka ile takılmaktan başlayarak tenkit ve muaheze ile şiddetini arttıran ve giderek alay, tahkir ve küfre kadar varan ifadelerle rastlanır. Bu sonuncuların çoğunda da cinselliğe dayanan galiz sözler yer alır. Bu sözler hedef aldığı kişide gülüp geçmeden başlayarak incinme, kırılma, hakarete uğrama gibi etkiler bırakır. Şairler arasında vuku bulduğu zaman bu durum karşılıklı atışmalara sebep olur.

Hicivde sanat açısından itibar görmüş usullerden biri de metheder görünerek

zemmetmektir. Ziyâ Paşa’nın *Zafernâme Şerhi* “ironi” de denilen bu tarzın en güzel örneklerindendir. Bu gibi hicviyelerde tabiatıyla tevriyeli kelimeler çok kullanılmıştır.

Fıkralarda olduğu gibi hicivde de espri sona saklanır. Kıtalar halinde yazılan hicviyelerde rubâilere benzer şekilde ilk iki mısra da meseleye genel bir yaklaşım bulunurken son mısralarda asıl vurucu, şaşırtıcı, güldürücü, bazan müstehcen unsur yer alır.

Klasik dönemde hemen bütün türler gibi hicivler de pek az istisnasıyla manzum olarak vücuda getirilmiştir. XIX. yüzyıldan sonra roman, hikâye, tiyatro ve fıkra gibi nesir türleri arasında hicivler de yer almıştır.

Hicviyelerin bir gerçeğe dayanması, tenkit ve uyarı ihtiva etmesi sebebiyle didaktik tarza girdiği kabul edilmektedir. Bununla beraber bazı hicivler, hiddetindeki coşkunluk ve şiddet dikkate alınarak “lirizm ırmağının coşkun bir kolu” (Meriç, s. 35) şeklinde değerlendirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “hcv” md.; Mehmed Rifat, *Mecâmiu’l-edeb*, İstanbul 1308, VII, 221-222; Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Numûneleri*, İstanbul 1312, s. 248; Şâhabeddin Süleyman – Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Ma’lûmât-ı Edebiyye*, İstanbul 1330, I, 117; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 148-152; Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İstanbul 1974, s. 35-37; İbrahim Alaattin Gövsa, “Edebiyatımızda Satir Nev’i ve Halil Nihat Boztepe”, *Edebiyat Âlemi*, sy. 1, İstanbul 1949, s. 1; Yüksel Baypınar, “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, *DTCFD*, XXIX/1-4 (1979), s. 31-37; Sargut Şölçün, “Tarihsel Açından Hiciv ya da ‘Satir’e”, *Türkiye Yazıları*, sy. 58, Ankara 1982, s. 37-38.

M. ORHAN OKAY

Arap Edebiyatı. Hiciv Arap şiirinin en eski ürünlerindendir. Dine dayalı lânetleme ve beddua formları kâhinlerin büyü mahiyetindeki secilerine, bunlar da irticâli recezlere dönüşmüş, hiciv bu süreç içinde gelişerek bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır. İslâm öncesi dönemde birini hicvetmek isteyen bir Arap şairinin kâhinler gibi özel kıyafete bürünmesi, başını tıraş ettirip koku sürünmesi ve özel pabuçlar giymesi, hicivle ilâhlara yapılan ta’vîzât (sığınmalar) ve kâhin secilerinin yakın ilgisi olduğunu göstermektedir (Şevki Dayf, I, 196-197).

Eski Arap toplumunda hiciv türü şiirin özel bir yeri vardı. Meselâ savaşlarda düşmana karşı kullanılan en etkin moral si-

lâhi hicivdi. Bu sebeple şairler hicivlerini keskin kılıca, ok ve mızrağa benzetmişlerdir. Bir kabilede nüfuzlu olanlarla yiğitlik, mertlik, cömertlik gibi erdemlere sahip bulunanların yanı sıra korkaklar ve cimrilere hicvin başlıca konusunu teşkil etmekteydi. Şair düşman kabileyi hicvederken onların moralini bozduğu gibi kendi kabilesini de yüreklendiriyordu. Nitekim Hz. Peygamber Hassân b. Sâbit'e, "Müşriklere karşı senin şiirin oktan daha tesirlidir" demiştir (Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 157; *DİA*, XVI, 400; Nesâî, "Menâsik", 121).

Genel olarak Arap şairleri hicviyelerinde, övgü şiirlerinde (methiye, fahriye) kullandıkları yiğitlik, cömertlik, yardım severlik gibi üstün niteliklerin zıddını kullanmışlardır. Bu arada ırz, namus ve şeref, soy sopa ve kadınlara dil uzatan bayağı hicivlere de rastlanmaktadır. Özellikle bu durum öldürme ve yağmalama sebebiyle söylenen hicivlerde görülmektedir. Bununla beraber İslâm öncesi Arap edebiyatında yazılan hicivlerin genelde nezih olduğu söylenebilir. Meselâ dönemin büyük şairlerinden Nâbîga ez-Zübeynî, Zühayr b. Ebû Sülmâ, Meymûn b. Kays el-A'sâ istihza, istihfaf ve ta'riz sınırlarını aşmayan hicivlerle yetinmişlerdir. Buna karşılık Evs b. Hacer'in ve öğrencisi Hutay'e'nin hicivleri galiz ve müstehcendir, muallaka şairi Tarafe b. Abd'in ise dili ağırdı. Tarafe'nin ölümüne Hîre Meliki Amr b. Hind'i hicvetmesi sebep olmuştur (Mehmed Fehmî, I, 658). Hicivlerin iffet ve nezâhet sınırları dışına çıkmasının bir sebebi de şiirin bazı şairlerce gelir kaynağı haline getirilmesidir. Hicivlerin çoğu hamâsî şiirler arasında bulunmakla beraber kısmen müstakil kasideler halinde yazılmış hicviyelere de rastlanmaktadır (Hüseyn Atvân, s. 323).

Kur'an-ı Kerim'de (eş-Suarâ 26/224-227) kendi çıkarı için övdüğünü yeren, yerdiğini öven, lâıyk olmayı metheden veya haksız yere kötüleyen, bu doğrultuda yalan ve iftiradan sakınmayan, sözü fiiline uymayan, ırz ve namusa saldıran şairler yerilmiş, imanlı ve iyi hal sahibi şairlerin, hasımlarına karşılık vermek amacıyla şiir ve hiciv söylemelerine cevaz verilmiştir. İlk dönemlerde şiir ve hiciv İslâmiyet'i müdafaa için kullanılmış, Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Kâ'b b. Zühayr ve Kâ'b b. Mâlik gibi şairler hicivleriyle Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslâm'ı tezyif ederek gözden düşürmeye veya dinin yayılmasını önlemeye çalışan putperest ve yahudi şairlere cevap niteliğinde hic-

viyeler yazmışlar, bu konuda Resûl-i Ekrem'den de teşvik görmüşlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslâm'ı en güzel şekilde savunup onları tezyife çalışan putperest şairlere karşı susturucu cevaplar vermesi sebebiyle "şâirü'n-nebî" unvanıyla anılan Hassân b. Sâbit için mes-cidde bir kürsü kurulduğu, putperestleri hicveden şiirlerini bizzat Resûlullah ve ashabın dinlediği bilinmektedir (Buhârî, "Şalât", 68). Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslâm'ı hicveden şairler arasında Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve süt kardeşi Ebû Süfyan el-Hâşimî, Abdullah b. Zibârâ, Enes b. Zühayr ve Kâ'b b. Zühayr gibi sonradan pişman olup İslâmiyet'i kabul edenler de vardır. Bunlar daha sonra Resûl-i Ekrem ve İslâmiyet'le ilgili çok güzel şiirler yazmışlardır.

Emevîler döneminde kabile taassubunun artmasına paralel olarak daha çok hiciv türü şiir yazılmaya ve muhtevaları da giderek sertleşmeye başladı. Şairin övdüğü kimseden beklediği ödülün gelmesi, gecikmesi veya az bulunması, devlet adamlarının şairin işini görmemeleri, hasım tarafı tutmaları bu dönemde hicvin artmasının sebepleri arasında sayılmaktadır. Bundan dolayı Emevîler devrinde halife, vali, vezir, kâtip ve nakib gibi birçok devlet büyüğü önekilere nisbetle daha ağır hicivlere hedef olmuştur. Bunlardan Hâlid b. Abdullah el-Kasrî ile Ömer b. Hübeyle en çok hicve mâruz kalan valilerdendi. Bu dönem şairleri hicivlerinde dinsiz, zındık, fâsık, fâcir, münafık, bid'atçı, zalim, zorba gibi yergi ifadelerine yer vermişlerdir.

Yine bu devirde Basra'da, kabilecilik taassubundan kaynaklanan ve "nekâiz" adı verilen bir hiciv türü gelişmiştir. Bu tür hicivde şair kendi kabilesini överken düşman kabileyi yerer, rakip şair de aynı vezin, kafiye ve revî ile ona cevap verir. İkinci, ilkinin öne sürdüğü suçlamaları çürütmeye (nakzetmeye) çalıştığı için türe nekâize denilmiştir. Bu şekildeki atışmalar genellikle pazar ve panayırarda, kalabalıkların alkış ve tezahüratı arasında eğlence ve hoş vakit geçirme havası içinde cereyan ederdi. Böylece hiciv, halis yergi şiiri olmaktan çıkarak Basra'da yeni teşekkül eden bir toplumun eğlence ihtiyacına cevap veren sosyal, kültürel, entelektüel ve dolayısıyla sanat değeri olan bir karakter kazanmıştır. Bu atışmalara rağmen devrin en büyük şairleri Cerîr, Ferezdak ve Ahtal arasındaki dostluğun devam etmesi hicvin sanat ve kültür ağırlıklı olduğunu gösterir. Cerîr, yazdığı hi-

civ yüzünden Vali Hâlid b. Abdullah el-Kasrî tarafından hapse atılan Ferezdak'ı kurtarmak için onun adına validen özür dileyen bir şiir yazmış, hatta Ferezdak öldüğünde onun için mersiye bile kaleme almıştır. Ebû Temmâm'ın *Neķâ'izu Cerîr ve'l-Ahtal* (nşr. Anton Sâlhânî, Beyrut 1922), Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsen-nâ'nın *Neķâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdak* (Beyrut 1922) ve Ebû'l-Mugis el-Evdî'nin *Neķâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdak* (I-III, Leiden 1905-1912) adlı derlemeleri neşredilmiştir. Nekâiz türü atışmalarda ilk başlayan daha avantajlı sayılırdı. Çünkü cevap veren onun belirlediği içeriğe ve biçime (vezin, kafiye, revî) uymak zorundaydı. Buna rağmen akıl ve muhakeme gücü, cedel kabiliyeti, delili delille çürütme yeteneği olan şairin üstünlük sağlaması da mümkündü. Hiciv ve nekâiz türüyle ilgili olarak "mühacât, münâkazât, nekâiz, mesâlib, mekâtîl ..." genel başlıkları altında çeşitli müellifler tarafından birçok derleme yapılmış, ancak bunların hiçbiri zamanımıza ulaşmamıştır.

Nekâiz türü hiciv, Abbâsîler devrinde kabilecilik taassubunun zayıflamasıyla eski heyecanını yitirmiş, sadece Necid bölgesinde çöl şairleri tarafından sürdürülmüştür. Bu şairlerin başında gelen İbn Meyyâde, Muhârib, Esed, Müzeyne, Kudâa ve Yemen kabilelerine mensup birçok şairle münâkazada bulunmuştur. Bu münâkazalar arasında en güzel ve edebî olanları İbn Meyyâde'nin, Hakem el-Muhâribî ile Abdurrahman el-Esedî arasındaki cereyan eden nekâizdir.

Abbâsîler devrinde hiciv, içtimâî hayat-taki gelişme ve farklılaşmaya paralel olarak ferdileşmiş, kabile hicvinin yerini şahsı hicvetme almış, bu da hicvin biçim olarak değişmesine yol açmıştır. Bu türde kısa parçalara, bir beyitlik hicivlere bile yönelenler olmuş, şairler en yakın akraba ve dostlarını, hatta kendilerini bile hicvetmeye başlamışlardır. Meselâ Ebû Dülâme, Halife Mehdi'yi güldürmek için halifenin sarığı giydiğinde maymuna, çıkarıldığında domuza benzediğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Hammâd Acred ve Mutî' b. İyâs da bu tür hiciv şairlerindendir. Bu devirde hicvin en belirgin özelliği alaycı ve güldürücü tavrın yaygın oluşudur. Nitekim en iyi hicvin güldüren hiciv olduğuna işaretlerle Ebû Dülâme, "Hicvedince güldür" demiştir. Bu tarzın en usta şairi İbnü'r-Rûmî'dir. Ebû Amr b. Alâ'ya göre en iyi hiciv, bir genç kızın bile çekinmeden okuyabileceği yani nezih ve afif olan hicivdir. Bu devirde yaygın diğer hiciv tür-

leri hakkında nükteli, alaylı, bayağı, namusa ve kutsala saldıran hiciv şeklinde çeşitli tasnifler yapılmıştır.

Abbâsîler devrinde Arap milliyetçiliğine karşı bir tepki olarak doğan, Arap asıllı olmayan aydınların oluşturduğu "şuûbiyye" akımına mensup şairler hicivden çok faydalanmışlar ve yergi oklarını Araplar'a ve Arap asıllı şairlere yöneltmişlerdir. Bu dönemde Di'bil b. Ali el-Huzâî, ağır yergileri ve vefasızlığı ile tanınan güçlü bir hiciv şairidir. Di'bil, başta Hârûnürreşîd olmak üzere iyiliğini görüp övdüğü herkesi daha sonra ağır biçimde hicvetmişti. Onun Ebû Temmâm ve Ebû Sa'd el-Mahzûmî ile de hicivleşmeleri vardır.

Müslüman İspanya'da da Arap hiciv geleneği sürmüştür. Endülüslü ünlü vezir ve şair İbn Zeydün'un İbn Abdûs'e hitaben kaleme aldığı *er-Risâletü'l-hezliyye* ince alay unsurları ile dolu bir hiciv mektubudur. Arap edebiyatında hiciv şiire mahsus bir tür olup hiciv deyince şiir akla gelmektedir. Ancak III. (IX.) yüzyıldan itibaren mensur hiciv örneklerine de rastlanmaktadır. Makâmât tarzı eserlerde, Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin *Meşâlibü'l-vezîreyn*'inde ve Endülüslü yazar ve şair İbn Şüheyd'den mensur hiciv örnekleri görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luğa*, "hcv" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hcv" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 1228; Buhârî, "Şalât", 68; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 157; Nesâî, "Menâsik", 121; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, IV, 83; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 253; Seâlibî, *Ahsenü mâ semî'tü*, Beyrut 1409/1989, s. 130-132; İbnü'l-Cevzî, *Maâmât* (nşr. Muhammed Nagş), Kahire 1980, s. 173-212, 223, 400; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, III, 266-295; Ahmed Rifat, *Tasvir-i Ahlâk*, İstanbul 1305, s. 338-340; Ahmed el-Iskenderî - Mustafa İnânî, *el-Vasîf fi'l-edebî'l-'Arabî ve't-târîh*, Kahire 1335/1916, s. 48, 158-161; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebîyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1919, I, 241-242, 256-257, 641-642, 648, 652-658, 863-864; Brockelmann, *GAL*, I, 52-58; *Suppl.*, I, 87; Ronart, *CEAC*, s. 463; Mârûn Abbûd, *Edebü'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 88; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 196-197; İliyyâ Hâvî, *Fennü'l-hicâ' ve'teavvuruhu fi's-si'ri'l-'Arabî*, Beyrut 1960, tür.yer.; a.mlf., *Fennü'l-hicâ' ve'teavvuruhu 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1970, tür.yer.; Sezgin, *GAS*, II, 60-63, 79, 308, 320, 358, 359, 362-365, 423; M. Muhammed Hüseyin, *el-Hicâ' ve'l-heccâ'ün fi'l-Câhiliyye*, Beyrut 1968, tür.yer.; a.mlf., *el-Hicâ' ve'l-heccâ'ün fi şadri'l-İslâm*, Beyrut 1389/1969, tür.yer.; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 593 vd.; Hâfil İbrâhîm Ebû Ziyâb, *en-Nâbigatü'l-Ca'dî*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 204-230; Kahtân Reşîd et-Temîmî, *İtticâhâtü'l-hicâ' fi'l-karnî's-sâlisî'l-hicrî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Mesîre), tür.yer.; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 89; Hüseyin Atvân, *Şu'arâ'u'd-devleteyn*, Beyrut 1981, s. 323-353; Abdülhalîm Hifnî,

Şi'rû's-Şa'âlik, Kahire 1987, s. 325-328; G. J. van Gelder, *The Bad and the Ugly: Attitudes Toward Inveective Poetry (Hijo) in Classical Arabic Literature*, Leiden 1988, tür.yer.; Halil Merdem Bek, "Cerîr", *MMADm.*, XXX (1955), s. 181-190; Bichr Farès, "Hiciv", *IA*, V/1, s. 473-475; Ch. Pellat, "Hicjâ", *EP* (İng.), III, 352-355; Rekin Ertem, "Hiciv", *TDEA*, IV, 223-224; Ali Şakir Ergin, "Ferezdak", *DİA*, XII, 374; "Hiciv", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, IV, 1284-1285.

İSMAİL DURMUŞ

Fars Edebiyatı. Fars edebiyatında hiciv, Abbâsî döneminden başlayarak şekil ve muhteva bakımından Arap edebiyatının etkisiyle gelişmiştir. Fars edebiyatının bilinen ilk hicviyesi, Firdevsî'nin Gazneli Sultan Mahmud hakkında yazdığı rivayet edilen hicviyedir. X-XII. yüzyıllardan itibaren İranlı şairler eserlerinde hiciv türüne de yer vermişler, bu nitelikte uzun kasideler, kıtalar ve mesneviler yazmışlardır. Ancak bu türde ilk defa bir akım başlatan şair, Mâverâünnehir bölgesinde yaşayan Süzenî-i Semerkandî'dir (ö. 568/1173). Öğrencilerinden *Kaşîde-i Laklak* müellifi Ali Şatranc-ı Semerkandî, Cenetî-yi Nahşebî ve Lâmiî-yi Buhârî onun aynı bölgedeki takipçileri arasında yer alırlar. *Humhâne* adlı eserinde Süzenî'yi ağır bir şekilde hicveden Hakîm Celâl (Celâlî) ve Sultan Sencer döneminin şairlerinden Kûşekî-i Kâyinî dönemin hiciv yazarı diğer şairlerindendir. Gazneliler devri şairlerinden Rûhî-i Velvâlicî ve Muhtârî-i Gaznevî'nin de hicivleri vardır. Bu dönemde şairlerin bir kısmı övdükleri kişilerden bekledikleri ödül alamadıkları veya az iltifat gördükleri zaman, bu imkânlardan faydalanan şairleri gözden düşürmek için çok ağır hicivler yazmışlardır. Nâsır-ı Hüseyin, Senâî, Evhadüddin Enverî, Ebû'l-Alâ-i Gencevî, Zahirî Fâryâbî ve Cemâleddîn-i İsfahânî XI ve XII. yüzyıllarda hiciv yazarı İranlı şairler arasında zikredilebilir. Ömer Hayyâm'ın da riyakâr zâhidleri yeren rubâî tarzında hicivleri vardır.

XII ve XIII. yüzyıllarda Moğol istilâsı devrinde hiciv ve hezl hem nazımda hem nesirde daha ilgi çekici bir hale gelmiş, bu dönemlerde yetişen şair ve ediplerden Sa'dî-i Şîrâzî *Gülistân*'ında, Evhadüddîn-i Merâgî *Câm-ı Cem*'inde, Hâfız-ı Şîrâzî gazellerinde, Seyf-i Fergânî kaside ve kıtalarında, Hâcû-yi Kırmânî bazı kıtalarında bu tür şiir örnekleri vermişlerdir. Dönemin özellikle hiciv ve hezl konusunda şiir yazarı diğer bir şairi Ubeyd-i Zâkânî-i Kazvînî *Ahlâku'l-eşrâf*, *Risâle-i Dilgüşâ*, *Ta'rîfât* ve *Mûş u Gürbe* adlı eserlerinde içtimâî hayatta siyasî çevrelerde

görülen aksaklık ve çarpıklıkları hiciv ve hezl tarzında yermiştir. Bunların yanında, Ubeyd-i Zâkânî'nin ve Hâfız'ın etkisinde kalan Bû İshâk-ı Et'ime ve *Dîvân-ı Elbi-se* yazarı Nizâmeddin Kârî-yi Yezdî'yi de zikretmek gerekir.

Safevîler dönemi şairleri arasında hiciv türünde en çok şiir yazarı Vahşî-i Bâfkî'dir. Vahidî-i Kumî, Hayretî-i Tûnî, Nâdim-i Lâhîcânî, Şifâî-yi İsfahânî ve Şeydâ-yi Fethpûrî'nin de bu tür bazı şiirleri vardır. Şifâî hicivde güçlü bir şair olmasına rağmen doktoru olduğu Şah Abbas hoşlanmadığı için bu tür şiir yazmayı terketmiştir. Kaçarlar dönemi şairlerinden Şihâb-ı Türşîzî, Kâânî-i Şîrâzî ve Yağmâ-yi Cendeki de hiciv alanındaki şiirleriyle tanınmışlardır.

Meşrutiyet öncesi ve Meşrutiyet döneminde hiciv ve hezl yerini taşlama (tenz) türünden şiirlere bırakmıştır. Bu devirde halkı uyarmak amacıyla siyasî ve içtimâî muhtevalı manzum ve mensur eserler yazılmıştır. Bu tür şiir yazarların öncülüğünü, Nesim-i Şimâl mahlasıyla tanınan Seyyid Eşrefüddîn-i Gilânî yapmıştır. Bu dönemde taşlama tarzı eser verenler arasında Edibü'l-Memâlik Ferâhânî, Mirza Aşkı, İrec Mirza, Pervîn-i İ'tisâmî, Melikü's-şuarâ Bahâr ve Ali Ekber-i Dihhudâ'yı anmak gerekir.

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren dergi ve gazetelerde hiciv türü şiirler görülmeye başlanmıştır. Bu tür şiirlere geniş ölçüde yer veren ilk gazete 1898-1899 yıllarında Tebriz'de yayımlanan *İhtiyâc*'dir. 1907-1908'de yayımlanan haftalık *Sûr-i İsrâfil* dergisinde de hiciv türüne geniş yer verilmiştir. Modern dönemin en başarılı hicivleri Dihhudâ'nın bu dergide yazdığı, daha sonra *Çerend Perend* (Tahran 1330 hş./1951) adı altında toplanan eseridir. İran'ın son büyük hiciv ustası Zebih Bihrûz'un *Mir'âtü's-serâ'ir* adlı eseri, Ubeyd-i Zâkânî'nin geliştirdiği edebî hiciv geleneğinin izlerini taşımaktadır.

Hiciv türünün siyasî niteliğini ve etkisini yitirmeye başladığı Rızâ Şah döneminde *Tevfîk* adlı bir dergi (1921-1927) yayımlanmıştır. Rızâ Şah tahttan ayrılınca Baba Şâmâl dönemin en iyi hiciv örneklerini kaleme almıştır. Muhammed Musadık'ın iktidarı devrinde ve sonrasında daha çok sosyal içerik taşıyan hiciv örnekleri 1962'de tekrar çıkmaya başlayan *Tevfîk* dergisinde neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Külliyât-ı 'Ubeyd-i Zâkânî (nşr. Abbâs İk-bâl), Tahran 1332/1953; *Dîvân-ı Hakîm Süzenî-yi Semerkandî* (nşr. Nâsirüddin Şahhüseyin), Tahran 1338/1959, s. 1-28; Browne, *LHP*, II,